

ІНТЕГРАЦІЯ РІЗНИХ ВИДІВ ХУДОЖНЬО-МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИХОВАННІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА

INTEGRATION OF DIFFERENT TYPES OF ARTISTIC AND SPEECH ACTIVITY IN THE EDUCATION OF THE NATIONAL-PATRIOTIC PERSONALITY OF THE OLDER PRESCHOOLER

У статті висвітлено одну з актуальних проблем сьогодення – виховання національно-патріотичної особистості на етапі дошкілля, провідним засобом якого виступила художньо-мовленнєва діяльність. Зокрема, проаналізовано сутність понять «інтеграція», «особистість», визначено поняття «національно-патріотична особистість», під яким розуміємо інтегративну якість суб'єкта, в якого сформовані всі види художньо-мовленнєвої компетенції, який усвідомлено ставиться до себе як до особистості, Батьківщини, родини, який володіє національно-мовними концептами, що віддзеркалюють його мовленнєву картину світу, самовиражається як справжній українець та здатний свідомо відтворювати власну поведінку на засадах загальноприйнятих патріотичних цінностей. У статті проілюстровано інтеграцію різних видів художньо-мовленнєвої діяльності (в якій залежно від виду мистецтва присутній художній образ, з-поміж яких особливе місце займає словесний образ, художнє слово) в національно-патріотичному вихованні старших дошкільників; наголошено на тому, що результатом інтеграції є поява якісно нової, інтегративної властивості, що дозволяє вважати, що сама по собі художньо-мовленнєва діяльність може виступати інтегратором не лише інших її видів (образотворчо-мовленнєва, літературно-мовленнєва, музично-мовленнєва, театральномовленнєва), а й інших діяльностей (навчальна, комунікативна, ігрова), що ефективно впливатиме на суб'єктивацію особистості дитини старшого дошкільного віку. З-поміж провідних принципів виокремлено принцип активності свідомості особистості, в аспекті якого особистість дитини старшого дошкільного віку розглядалась як суб'єкт пізнання і перетворення довкілля, здатного продукувати внутрішні причини розвитку, розвиватися.

Ключові слова: інтеграція, художньо-мовленнєва діяльність, музично-мовленнєва діяльність, образотворчо-мовленнєва діяльність, літературно-мовленнєва діяльність,

театральномовленнєва діяльність, національно-патріотична особистість, старші дошкільники.

The article highlights one of the topical problems – the upbringing of a national-patriotic personality at the preschool stage, the leading means of which is artistic and speech activity. The essence of the concepts of “integration”, “personality” is analyzed, the concept of “national-patriotic personality” is defined, by which we mean the integrative quality of the subject, who has formed all types of artistic and speech competence, who consciously refers to himself as a person, to Motherland, family, possessing national and linguistic concepts that reflect his speech worldview, expresses himself as a real Ukrainian, and who is able to consciously reproduce his own behavior based on generally accepted patriotic values. The article illustrates the integration of various types of artistic and speech activities (which, depending on the type of art, contains an artistic image, among which a special place is given to a verbal image, an artistic word) in the national-patriotic education of older preschoolers; it is noted that the result of integration is the emergence of a qualitatively new, integrative property, which allows us to assume that artistic-speech activity itself can act as an integrator not only of its other types (visual-speech, literary-speech, musical-speech, theatrical speech), but other activities as well (educational, communicative, play), and it effectively influences the subjectivation of the personality of an older preschooler. Among the leading principles, the principle of consciousness activity of a personality, in the aspect of which the personality of a senior preschool age child was considered as a subject of knowledge and transformation of the environment, capable of producing internal causes of development, self-development, is determined.

Key words: integration, artistic-speech activity, musical-speech activity, visual-speech activity, literary-speech activity, theatrical-speech activity, national-patriotic personality, senior preschoolers.

УДК 373.2.015.31:172.15:37.016:81-028.31

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/30-2.30>

Тесленко С.О.,
викладач кафедри дошкільної освіти
Миколаївського національного
університету імені В.О. Сухомлинського

Постановка проблеми в загальному вигляді.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки (ст. 3.4.) наголошується на тому, що система освіти має забезпечувати формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя в постійно змінюваному, конкурентному, взаємозалежному світі. Ядром державної гуманітарної політики щодо національного виховання

має бути забезпечення, зокрема, патріотичного виховання [8, с. 21]. У ст. 2.3 означеного законодавчого документа з-поміж завдань у дошкільній освіті виокремлено оновлення змісту, форм, методів і засобів навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти (державний стандарт) та чинних програм розвитку дитини, зокрема програм «Я у світі», «Впевнений старт» [8, с. 12]; зауважено, що модернізація освіти передбачає розвантаження програм за рахунок диференці-

ації й інтеграції їх змісту [8, с. 20]. На сучасному етапі одним із провідних підходів ефективної організації навчально-виховного процесу в закладах освіти виступає інтегрований. Суспільство очікує від підростаючого покоління конкурентоздатних, соціально-комунікабельних, творчих, мислячих особистостей, із розвиненими патріотичними почуттями, які дбатимуть про рідний народ, поважатимуть його культурно-історичну спадщину. Національно-патріотичне виховання починається ще на етапі дошкілля. Ефективним засобом у цьому процесі, на наш погляд, виступає художньо-мовленнєва діяльність. Інтеграція різних її видів підпорядкована провідній меті, у нашому випадку, вихованню національно-патріотичної особистості дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як засвідчив аналіз наукових розвідок, проблема інтеграції останнім часом досить активно досліджується вітчизняними (І. Бех, М. Вашуленко, М. Іванчук, М. Кадемія, І. Козловська, М. Прокоф'єва, О. Савченко, Я. Собко, Т. Яценко та ін.) і зарубіжними (А. Блум, Н. Бондаренко, Дж. Гіббоне, І. Сантулов, Г. Спенсер, Т. Тодоров, П. Хатчингс, М. Хубер та ін.) вченими. Науковцями визначено сутність понять «інтеграція», «педагогічна інтеграція», «інтегрований підхід», психолого-педагогічні механізми інтеграції, етапи розвитку й методологічні концепти інтеграційно-освітніх процесів тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У дошкільній галузі освіти означена проблема висвітлена у працях К. Бєлої, Н. Гавриш, І. Кіндрат, К. Крутій, Т. Піроженко та ін. Ученими розкрито структуру інтегрованих занять, визначено принцип інтеграції, описано інтеграційні процеси в сучасному закладі дошкільної освіти. Водночас інтеграція різних видів художньо-мовленнєвої діяльності в національно-патріотичному вихованні старших дошкільників не була предметом дослідження.

Мета статті – висвітлити сутність понять «інтеграція», «діяльність», «національно-патріотична особистість», проілюструвати інтеграцію різних видів художньо-мовленнєвої діяльності в національно-патріотичному вихованні старших дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Стаття спрямована, насамперед, на з'ясування сутності поняття «інтеграція». Яке ж його значення подано в словниках? Так, у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» інтеграцію потрактовано як об'єднання в ціле будь-яких окремих частин, об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи, процес упорядкування, узгодження та об'єднання структур і функцій у цілому організмі [2, с. 500]. У «Термінологічному словнику з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти» поняття «інтеграція» (з посиланням на Соціолого-педагогіч-

ний словник за ред. В.В. Радула) подано таким чином: інтеграція (лат. «відновлення, заповнення, цілий») – сторона процесу розвитку, пов'язана з об'єднанням у ціле раніше різнорідних частин та елементів. Процеси інтеграції можуть мати місце як у рамках уже сформованої системи (в цьому випадку вони ведуть до підвищення рівня її цілісності й організованості), так і при виникненні нової системи з раніше незв'язаних елементів. Окремі частини інтегрованого цілого можуть мати різний ступінь автономії. У процесі інтеграції в системі збільшується обсяг та інтенсивність взаємозв'язків і взаємодій між елементами, зокрема, надбудовуються нові рівні управління [10, с. 56]. В «Енциклопедії освіти» інтеграція трактується як підхід, що веде до інтеграції змісту освіти, тобто доцільного об'єднання його елементів у цілісність, результатом чого може бути цілісність знань різних рівнів – про дійсність, природу з певної освітньої галузі, предмету, курсу, розділу, теми [4, с. 356].

Аналіз праць науковців дав змогу дійти висновку, що поняття «інтеграція» вчені розуміють неоднозначно. Водночас зауважимо, що це поняття характеризують такі лексеми, як взаємодія, взаємопроникнення, створення, відновлення, змішування, об'єднання, з'єднання, комбінування різних складників в одне ціле. Учені зауважують, що результатом інтеграції є поява якісно нової, інтегративної властивості, це дає підстави нам вважати, що сама по собі художньо-мовленнєва діяльність може виступати інтегратором не лише інших її видів (образотворчо-мовленнєва, літературно-мовленнєва, музично-мовленнєва, театральна-мовленнєва), а й інших діяльностей (навчальна, комунікативна, ігрова), що ефективно впливатиме на суб'єктивацію особистості дитини старшого дошкільного віку. Суб'єктивація особистості проявляється, як стверджують вчені (І. Бех, А. Богуш, Л. Калмикова, К. Крутій, Т. Піроженко та ін.), через активність дитини та рефлексію власної її поведінки.

На твердження деяких вчених (Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, Д. Фельдштейн), особистість проявляється саме в діяльності. Водночас варто пам'ятати про застереження вчених щодо того, що особистістю не народжуються. Г. Костюк наголошував на тому, що «дитина стає особистістю, навчаючись, засвоюючи духовні надбання людства. Вона вчиться не тільки під час спеціалізованих занять, а і в процесі щоденного спілкування з дорослими, у грі і праці» [5, с. 374]. За словами вченого, особистість характеризують наявність свідомості, певної системи потреб, інтересів, поглядів, переконань, розумових, моральних та інших якостей, які внутрішньо визначають її поведінку, надаючи їй певної цілеспрямованості, стійкості й організованості [5, с. 376]. У цьому аспекті заслуговує на увагу

твердження О. Леонтєва: «Первинно свідомість існує лише у формі психічного образу, який відкриває суб'єкту довколишній світ, а діяльність, як і раніше, залишається практичною, зовнішньою. На більш пізньому етапі предметом свідомості стає також і діяльність: усвідомлюються дії інших людей, а через них і власні дії суб'єкта. Тепер вони здатні до комунікації, використовуючи жестове або звукове мовлення. Це і є передумовою породження внутрішніх дій і операцій, які відбуваються в розумі, в «аспекті свідомості»» [7, с. 102]. Саме тому в дослідженні одним із провідних виступав принцип активності свідомості особистості, в аспекті якого особистість дитини старшого дошкільного віку розглядалась як суб'єкт пізнання і перетворення довкілля, здатного продукувати внутрішні причини розвитку, розвиватися.

У визначенні національно-патріотичної особистості старшого дошкільника орієнтувалися на поняття «мовленнєва особистість дитини старшого дошкільного віку», визначене О.С. Трифоновою [11, с. 222]. Національно-патріотичну особистість старшого дошкільника розуміємо як інтегративну якість суб'єкта, в якого сформовані всі види художньо-мовленнєвої компетенції, який усвідомлено ставиться до себе як до особистості, Батьківщини, родини, який володіє національно-мовними концептами, що віддзеркалюють його мовленнєву картину світу, самовиражається як справжній українець та здатний свідомо відтворювати власну поведінку на засадах загальноприйнятих патріотичних цінностей.

У виборі ефективного засобу виховання національно-патріотичної особистості старшого дошкільника керувалися настановою С. Рубінштейна щодо емоційності, яку може забезпечити діяльність, водночас вчений застерігав, що емоції не мають перетворюватися на основний регулятор діяльності. Адже відомо, що емоції впливають на сприйняття інформації, підтримують увагу, впливають на краще запам'ятовування. Суголосно із цим є думка І. Бежа, який наголошує на тому, що всі психологічні утворення, особливо ті, які є рушійними силами поведінки, мають сильний енергетичний компонент. За словами вченого, сила кожного особистісного утворення – якості, почуття, цінності – залежить саме від сили емоційного переживання, його емоційної напруги [1, с. 122]. Ці емоції людина отримує від насолоди над творами мистецтва – слухаючи музику, малюючи або споглядаючи картини, слухаючи або читаючи художні твори. Варті уваги думки О. Леонтєва щодо того, що в спілкуванні мистецтвом людина бере участь у цьому спілкуванні (як творець, співтворець, реципієнт) як особистість, реалізуючи через квазіоб'єкт мистецтва не якийсь елемент знань про дійсність, а систему ставлень до дійсності (з урахуванням її емоційного переживання) [6, с. 329]. Людина опе-

рує в такому спілкуванні не соціально кодифікованими значеннями, а особистісними смислами. Науковець аргументує роль мистецтва у становленні особистості: «Воно начебто допомагає подивитися на себе не з боку, спостерігаючи за окремими якостями особистості, а на особистість як ціле в усій її повноті та комплексності її функціонування в суспільстві, у всьому розмаїтті її психічних властивостей». Учений наголошує на тому, що особливо важливим є той факт, що «відсторонення» в мистецтві є полігоном для розвитку емоційно-вольових, етичних, мотиваційних та інших аспектів особистості [6, с. 301–302, 330]. В аспекті дослідження цінними є слова О.О. Леонтєва: «Ми вчимося відчувати, бажати, «ставитись» до інших людей – саме через мистецтво. Воно саме те, на чому вчимося бути людьми» [6, с. 302].

На твердження С. Рубінштейна, особистість, яка задіяна в різних сферах діяльності, є більш різносторонньою і значущою. За словами вченого, одним і тим самим актом творчої самодіяльності, створюючи і його, й себе, особистість створюється і визначається, коли задіяна в її цілі [9, с. 107]. Це дало нам змогу вибрати ефективним засобом виховання національно-патріотичної особистості старшого дошкільника саме художньо-мовленнєву діяльність (див. мал.), в якій залежно від виду мистецтва присутній художній образ, з-поміж яких особливе місце займає словесний образ, художнє слово.

Рис. 1. Інтеграція різних видів художньо-мовленнєвої діяльності

Адже відомо, що художній текст реалізує творчу функцію, є генератором нової інформації, і, як зауважують учені, сприймання інформації в системі художнього тексту виключає однозначність, оскільки адресат завжди знаходиться у відношенні співтворчості до отриманого повідо-

млення, яке він має розкодувати. Крім того, художній текст містить не лише семантичну, а й художню естетичну інформацію [3, с. 22].

Заслуговує на увагу погляд В. Петровського щодо того, що саме на етапі дошкілля в дітей зароджуються устремління, які є самоцінними проявами активності і навіть трансфінитивними, устремліннями пізнавати, вдосконалюватися в дії, відчувати різні за проявом почуття. Як засвідчили результати дослідження, діти старшого дошкільного віку вже добре розуміють ідею твору, адекватно сприймають зміст художнього твору, характеризують персонажів твору, уточнюють деталі, називають почуття, які проявили герої твору в певних ситуаціях, і, що найголовніше, діти здатні виражати свої емоційні прояви адекватно цим почуттям у власному житті.

Зауважимо, що різні форми роботи з текстами національної художньої літератури забезпечують емоційний вплив на дитину під час інтегрованих занять, у розробці яких керувалися рекомендаціями Н. Гавриш, а саме: усі етапи заняття підпорядковані основній темі і є фрагментами цілого; дидактичний матеріал відповідає авторському задуму; етапи заняття перебувають у логіко-структурній залежності. У цьому аспекті враховували також рекомендації З. Футермана щодо забезпечення координації процесів збудження і гальмування в старшого дошкільника під час переходу з одного виду діяльності в інший. За словами автора, вихователь має створити такі умови, щоб своєчасно перейти, наприклад, від комунікативної ігрової діяльності до малювання, ліпки й організації спокійного спілкування під час цих видів діяльності [12, с. 53].

З-поміж ефективних технологій використовувалася STREAM-технологія, яка дала змогу практично реалізувати інтегрований підхід до пізнання старшими дошкільниками довкілля, розвитку їхнього критичного мислення, що сприяло формуванню в дітей вміння бачити зв'язки між явищами та вчинками людей, дискутувати про патріотичні цінності українського народу, відстоювати різні точки зору. Набута в такій діяльності самоповага сприяла незалежності суджень і повазі думок інших, що є однією із важливих рис формування національно-патріотичної свідомості старших дошкільників. Із застосуванням STREAM-технології проводилися інтегровані заняття, підпорядковані єдиній меті – вихованню національно-патріотичної особистості дітей старшого дошкільного віку, наприклад, за темами: «Як народжується українська сорочка-вишиванка», «Український рушник: шлях до об'єднання родини», «Калина – символ єднання чи лише цілющі властивості?» та ін.

Висновки. Результати дослідження дали змогу вважати інтеграцію різних видів художньо-мовленнєвої діяльності однією з ефективних педагогічних умов виховання національно-патріотичної осо-

бистості дітей старшого дошкільного віку, оскільки вона:

- сприяє як пізнавальній, так і мовленнєвій активності дитини;
- дає змогу реалізовувати як індивідуальні, так і групові творчі перспективні завдання, що загалом впливає на більш ефективне засвоєння дитиною патріотичних норм і почуттів;
- впливає на усвідомлення дитиною національно-патріотичних цінностей та власної рефлексії в дотриманні патріотичних норм;
- забезпечує ефективну спільну діяльність між вихователем – дітьми – батьками у створенні національно-патріотичного середовища;
- дає змогу враховувати індивідуальні освітні потреби кожної дитини;
- збагачує мовленнєво-творчий потенціал дитини.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І.Д. Виховання особистості : в 2 томах. Київ : Либідь, 2003. Кн. 1 : Особистісно-орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади. 2003. 278 с.; Кн. 2 : Особистісно-орієнтований підхід : науково-практичні засади. 344 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та СД) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.: іл.
3. Домашнев А. И., Шишкина И.П., Гончарова Е.А. Интерпретация художественного текста : учебн. пособ. 2-е изд., дораб. Москва : Просвещение, 1989. 208 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : «Радянська школа», 1989. 462 с.
6. Леонтьев А.А. Психология общения. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Смысл, 1997. 365 с.
7. Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность. Москва : Смысл, 2004. 325 с.
8. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. URL: http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/nsro_1221.pdf
9. Рубинштейн С.Л. Принцип творческой самодеятельности (к философским основам современной педагогики). *Вопросы психологии*. 1982. № 4. С. 102–107.
10. Термінологічний словник з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти / авт. кол.: Є.Р. Чернишова, Н.В. Гузій, В.П. Ляхоцький [та ін.]; за наук. ред. Є.Р. Чернишовой; Держ. вищ. навч. заклад «Ун-т менедж. освіти». Київ : ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2014. 230 с.
11. Трифонова О.С. Формування мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку : монографія. Одеса : Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2012. 467 с.
12. Футерман З.Я. Иностранный язык в детском саду : Вопросы теории и практики. Киев : Рад. шк., 1984. 144 с.